

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-80-8-1.45>

ПРОБЛЕМА ЛІДЕРСТВА ТА КЕРІВНИЦТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Постоян Т. Г.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітнього менеджменту та публічного управління
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»*

Царичанська К. В.

*студентка 2 курсу магістратури зі спеціальності 073 Менеджмент
«Управління закладами освіти»
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна*

В умовах соціально-політичної та економічної кризи, суспільство потребує професійних, ініціативних, рішучих, енергійних керівників, у зв'язку з чим лідерство як соціально-психологічний феномен набув актуальності. Науковці Т. Вежевич, Л. Войтоловський, Н. Жеребова, О. Журавльова, Р. Кричевський, О. Лутошкін, Б. Паригін, Л. Уманський та ін., визначають лідерські якості особистості як провідні характеристики керівника. Н. Астаховою виділено основні лідерські якості: фізіологічні, психологічні, інтелектуальні та ділові [1].

Зазначимо, що науковці не дійшли до спільного трактування терміну «лідерство». Аналіз різних джерел, зокрема науково-методичних, психологічних, енциклопедичних, дає можливість узагальнити підходи до визначення поняття «лідерство», що узагальнено, представлено у таблиці 1.

Отже, вченими запропонована значна кількість інтерпретацій поняття «лідерство», сутність яких, узагальнено, можна визначити як управлінську взаємодію, що ґрунтується на ефективному співіснуванні джерел влади спрямованої на досягнення групової мети.

Дослідники розглядають проблему лідерства з двох аспектів. З одного, лідерство – це наявність в особі комплексу певних якостей, завдяки яким, вона успішно впливає на інших, а з іншого, лідерство – це вплив, без використання сили для того щоб досягти цілей організації [8]. На думку Р. Кричевського, лідерство – це взаємостосунки, що повинні ґрунтуватися на особистісних характеристиках, в яких відстежується

підпорядкування та домінування, а керівництво, на думку науковця, – це застосування влади з метою досягнення впливу на людей [5].

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «лідерство»

Автор	Визначення поняття «лідерство»	Джерела
Сучасний тлумачний психологічний словник	Відносини в стилі домінування та підпорядкування, впливу та слідування в міжособистісних відносинах у групі.	[9, с. 231]
С. Кузнєцова, А. Пахарєв, М. Школяр	Міжособистісні взаємовідносини у групі, а не лише спеціальний набір якостей та здібностей лідера.	[7, с. 245]
Р. Дафт	Взаємовідносини між лідером і членами групи, що впливають один на одного і прагнуть спільно досягти реальних змін та результатів, реалізуючи мету групи.	[6, с. 16]
Дж. Террі	Вплив на групу людей, що спонукає їх досягти спільну мету.	[6, с. 16]
Р. Танненбаум, І. Вешлер, Ф. Массарик	Міжособистісні взаємостосунки, що проявляються у конкретній ситуації на основі комунікації та спрямовані на досягнення групової мети.	[6, с. 16]
Т. Бендас	Життєдіяльність членів групи, в котрій один індивід наділений правом впливу на вирішення важливих групових завдань та поведінку членів групи.	[4, с. 137]

* Узагальнено авторами із використанням джерела [4; 6; 7; 9].

У цьому контексті, Т. Шибутані виділено два психологічних критерії створення типології соціальних ситуацій: рівень формалізації групи та рівень автономії членів групи. Залежно від проявів цих якостей виникає п'ять типів соціальних ситуацій: раптові критичні (висування нового лідера), критичні повторювані (підготовка лідерів та керівників до певних дій в таких ситуаціях), передбачувані, типові повторювані (лідер в таких ситуаціях не приймає участі), типові повторювані конвенційні (ситуація пов'язана з роботою більшості людей) і групові ритуали (неформальні відносини, що визначають стандарти соціальної поведінки більшості членів групи) [2].

Одним з найважливіших завдань керівника є вибір оптимального стилю та форми влади, що найбільше відповідає групі або конкретній особі. Зокрема, виділяють такі форми влади: влада через примус або страх; влада керівника-експерта, який все знає; влада через винагороду або позитивне підкріплення [3].

Вочевидь, що між лідерством та керівництвом існують відмінності. Керівництво – це процес, завдяки якому підлеглі виконують доручення та вирішують завдання керівника. Лідерство – це процес, при якому особа впливає на поведінку членів групи. Лідерство вужче керівництва. Керівник, впливаючи на підлеглих, використовує владу. Лідерство, здебільшого, базується на взаємостосунках у групі. Це більш складна взаємодія, що потребує пошуку відповідних важелів впливу на людей, у зв'язку з чим лідирувати вдається не кожному.

Б. Паригін зазначає, – лідерство стихійне, а керівник обирається чи призначається, тому цей процес не стихійний, а цілеспрямований і контрольований [3]. Зазначимо, що між цими поняттями є і спільне. По-перше, вони мають управлінський статус. По-друге, використовується вплив на членів групи за допомогою авторитету або інших засобів та технік.

Не зважаючи на суттєві відмінності між керівництвом та лідерством, вони покликані стимулювати соціальну групу, щоб спрямувати її на вирішення завдань.

А. Карповим визначено засадничі відмінності лідерства і керівництва, що узагальнено представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Характеристика відмінностей лідерства і керівництва (за А. Карповим)

Лідерство	Керівництво
Регулює міжособистісні відносини в групі	Регулює офіційні відносини групи як певної офіційної організації
Лідерство можна констатувати в умовах мікросередовища.	Керівництво – це елемент макросередовища, пов'язаний з системою суспільних відносин.
Лідерство виникає стихійно.	Керівництво – це цілеспрямований процес, що здійснюється під контролем різних елементів соціальної структури.
Лідерства менш стабільне, висування лідера залежить від настрою групи.	Керівництво – більш стабільне явище.
Лідер немає санкційного впливу на членів групи.	Керівник має систему санкцій.
Лідер приймає рішення, що безпосередньо стосуються групової діяльності.	Керівник приймає набагато складніші рішення, що опосередковані різними обставинами, не обов'язково вкорінені в організаційній групі.
Сфера діяльності лідера – переважно мала група.	Сфера діяльності керівника – представництво групи у широкій соціальній системі.

* Узагальнено авторами із використанням джерела [2, с. 203].

Отже, лідерство та керівництво відрізняючись, доповнюють один одного; маючи різні функції, є складовими управління в будь якій організації.

Література:

1. Астахова Н. И., Москвитин Г. И. Теория управления: учеб. для вузов. Москва, 2013. 375 с.
2. Батаршев А. В., Лукьянов А. О. Психология управления персоналом. Москва, 2007. 627 с.
3. Зелинский С. А. Власть и властные отношения. Санкт-Петербург, 2008. 322 с.
4. Міхалець Ю. Ю. Особливості прояву лідерства в середовищі студентської молоді. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 3. С. 137–141.
5. Олексюк О. Є. Методичні засади формування лідерських якостей у студентів університету. *Науковий вісник МНУ імені в. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 2. С. 195–200.
6. Сергеева Л. М. Лідерство в управлінні професійно-технічним навчальним закладом. Київ, 2011. 40 с.
7. Слюсаренко О. О. Поняття «лідер» і «лідерство» в сучасній науковій літературі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. № 2. С. 244–246.
8. Столяренко Л. Д., Столяренко В. Е. Социальная психология: учеб. пособ. Москва, 2014. 219 с.
9. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків, 2007. 640 с.